Claude Farrère'in 1922 Tarihli Ziyareti Bağlamında Türk Dostluğu

Prof. Dr. Yaşar Özüçetin

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5011-942X>

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırşehir – TÜRKİYE

Ayşenur Yurt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-9887>

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kırşehir – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 12.04.2020

Kabul: 10.06.2020

On-line Yayın: 25.06.2020

Anahtar Kelimeler

Türk Dostu

Claude Farrère

Millî Mücadele

Fransız Entelektüeller

Mustafa Kemal Paşa

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.43520>

Öz

Beklenti içerisinde olunmadan karşıdakinin kaygısını kendi tasasının önüne koyan, onun için çözüm arayan ve ona faydalı olmak durumuna “dostluk” denilmektedir. Dosta, Türklerin en fazla ihtiyaç hissettiği zaman dilimlerinden biri “İstiklâl Harbi” süreci olmuş, bu süreçte Türklerin maruz kaldığı sıkıntıları kendi üzüntüleri imiş gibi ölene değin sahiplenmiş olan “gayri Türk” yazarlara sayılı da olsa tesadüf edilmiştir. Bu sayılı yazarlardan biri de Claude Farrère olmuştur.

Farrère, “dostluk” un anlamına uygun tutum ve tavır içinde olmak için aynı millete veya dine mensup olmanın bir mecburiyet olmadığını göstermiş, insanî ve yazar kişiliği ile Türkleri ve Türkiye’yi zor ve sıkıntılı günlerinde yalnız bırakmamıştır. Farrère, varlık-yokluk mücadelesinde istiklâlini elde etmeye çaba sarf eden Türk milletinin halini sağlıklı bir şekilde gözlemlemiştir. Farrère, Türklerin haklı olmalarına rağmen mağdur edildiklerini dile getirmiş ve Türkiye’ye muhtelif zamanlarda ziyaretlerde bulunmuştur. Farrère, 18-19 Haziran 1922 tarihli ziyaretine ilişkin; Mustafa Kemal’in karargâhına tamamen özel bir ziyaretçi olarak gittiğini, seyahatin amacının; eşsiz bir vatansever olan büyük insanı selamlamak, tanımak ve ülkesiyle bağımsız Türkiye arasında kendisinden daha yetkili olanların işaretini verdikleri dostluk gösterisinde bulunmak olduğunu ifade etmiştir.

Farrère, Türkiye’nin belli başlı tutum ve değerlendirmelerini zaman ve değişen süreç içerisinde eleştiriye tâbi tutmuş olsa da onun, Türk milletine yönelik alaka ve sevgisi ölene kadar devam etmiştir.

Çalışmanın amacı, Türk dostu olan Farrère’in Türk millî davasındaki önemini ve onun Türkler tarafından nasıl görüldüğünü ortaya koymak olmuş, Farrère’in düşünceleri, fikirleri ve önerileri, içinde bulunulan devre göz önünde bulundurularak ele alınmış, telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Özüçetin, Y. ve Yurt, A. (2020). Claude Farrère'in 1922 Tarihli Ziyareti Bağlamında Türk Dostluğu. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 80, Summer, p. 407-417.

Turkophilia in the Context of Claude Farrère's Visit in 1922

Prof. Dr. Yaşar Özüçetin

Kirsehir Ahi Evran University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Kirsehir – TURKEY

Ayşenur Yurt

Kirsehir Ahi Evran University, Institute of Social Sciences, Department of History,
Kirsehir – TURKEY

Article History

Submitted: 12.04.2020

Accepted: 10.06.2020

Published Online: 25.06.2020

Key Words

Turkophile
Claude Farrère
National Struggle
French Intellectuals
Mustafa Kemal Pasha

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.43520>

Abstract

It is called “friendship” to put the anxiety of the other person in front of their own anxiety without any expectation, to seek solutions and to be beneficial for them. The “War of Independence” process was one of the timeframe that the Turks felt most in need of friendship. In this process, there were “non-Turkish” writers who embraced the troubles of the Turks as if they were their own troubles. One of these few authors was Claude Farrère.

Farrère showed that it was not necessary to belong to the same nation or religion to behave according to the meaning of friendship. As a human and author, Farrère did not leave the Turks and Turkey alone in their difficult and troubled times. Farrère properly observed the state of the Turkish nation trying to achieve independence in their struggle for survival. He expressed that the Turks were victims although they were right and he visited Turkey several times. Regarding his visit in 18-19 June 1922, Farrère said that he went to Mustafa Kemal’s headquarters as a private visitor, and the purpose of his visit was to recognise and salute that great unique patriotic man, as well as to materialise the previously declared signs of friendship between his country and Turkey. Although being occasionally critical of some of Turkey’s attitudes and evaluations, his interest and love for Turkish nation continued until his death.

The aim of the study is to reveal the importance of Turkophile Farrère in the Turkish national struggle and how he was seen by the Turks. Farrère’s thoughts, ideas and suggestions were analysed considering his time. The relevant copyrighted works were also used.

Giriş

Türk millî davasının savunulması hususunda Pierre Loti'nin halefi olarak görülen, bir dönem dünyaca tanınan yazar, Fransız romancı ve Türk dostu Claude Farrère, 1876 yılında Fransa'nın Lyon kentinde doğdu. Babası İtalyan asıllı bir Fransız subayı, annesi ise İngiliz idi. Denizcilik okulunda öğrenim gördü. 1894 yılında deniz subayı olan Farrère, Çin ve Cezayir'de deniz savaşlarına katıldı, görevi gereği dünyanın birçok yerini dolaştı. I. Dünya Savaşı'nda hücum tankçısı olarak görev yaptı, mütareke sonrası istifa ederek ordudan ayrıldı ve edebî alanla meşgul oldu (Kunduracı ve Aytaç, 2017:143).

Farrère, "Medeniler" adlı kitabı ile "1905 yılında Fransa'nın önemli edebiyat ödülü olan "Goncourt Ödülü" nü aldı, "Muharebe" adlı romanının baskı sayısı bir milyona ulaşmıştı. Ancak, Farrère'in siyasette tuttuğu yolun dayanıklı yapıda çıkmaması bu ünlü yazarın De Gaulle Fransa'sında "afroz" edilmesiyle neticelenmişti (Kunduracı ve Aytaç, 2017:143-144). 30'a yakın eseri bulunan Farrère, 1922'de kaleme aldığı "Turquie Ressuscitée" (Dirilen Türkiye) adlı eseri ile öğrenim görmüş kültürlü çevrelerde önemli yankılar uyandırmıştı. Farrère'in Türkleri konu edinen diğer muhtelif eserleri şunlar olmuştur; "Türklerin Manevî Gücü", "Ankaralı Dört Hanım", "Öldüren Adam", "Ahmet Celaleddin Paşa'nın Harikulade Maceraları", "Üç Erkek İki Hanım", "Türkiye'nin Sonu", "Roxalene, "İstanbul Boğazı'nda Gece ve Deniz" (Kunduracı ve Aytaç, 2017: 143-144)¹.

1.Yabancı Muhtelif Entelektüelleri Türk Dostu Olmaya Yönelten Ortam ve Unsurlar

Millî Mücadele'nin zor ve sıkıntılı günlerinde I. ve II. İnönü muharebeleri başarı ile neticelenmiş, Sakarya Zaferi elde edilmiş, ancak Yunan Ordusu'nun Anadolu'dan uzaklaştırılması henüz mümkün olamamıştı. Bütün Avrupa ve Hristiyanlık dünyası Türklere karşı düşmanlık içerisinde saldırı pozisyonuna geçmişti (Sarıhan, 1996: 469, 477).

Kan dondurucu durumların yaşandığı, halkın ve askerî unsurların meşakkat içinde olduğu bir dönemde dünyanın çeşitli yerlerinde Türk halkının yaşadığı vahim durumu anlayıp analiz eden sayılı entelektüel isimler de bulunmaktaydı. Onları, Türklere bu derece yakınlaştıran unsurlar; Türklerin içinde bulundukları çözümsüz durum ve sözü edilen bu entelektüellerin mevcut durumu analiz edecek anlama tarzına sahip olmaları olmuştur.

Türkleri, kendi milleti kadar yakın görüp savunanlardan bir başka isim de Pierre Loti olmuş, onun Türkiye'yi haklı göstermeye çalışan yazılar kaleme alması Trablusgarp Savaşı ile başlamış Balkan, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele Dönemi'nde de devam etmiş, Loti; *"Talihsiz Türk milleti hiçbir belanın üzerine saldırmaktan bıkmadığı bu ezilmiş millet, şimdi hiç olmazsa başında bir şan ve şeref tacı ile ölmek arzusundadır"* diyerek, Türk milletinin içinde bulunduğu zor şartları ortaya koyup, her şeye rağmen girdiği mücadelede onun ölmenin de seçeneklerden biri olduğu bilinci ile kararlılıklarını ifade etmişti. Loti, İzmir'in işgali sonrası bu işgal haricinde kalan yerlerde Türklerin katliam yaptıklarına dair söylenenlerden rahatsız olduğunu dile getirmiş, gündeme getirilen Ermeni meselesinin de göz ardı edilmemesini söyleyip, yapılan saldırıların ve kurulan tuzakların derecesini; *"Hiçbir ülkede hiçbir zaman iftira sanatı Türklere karşı kullanıldığı kadar kullanılmamıştır"* cümlesiyle ortaya koymuştu" (Özüçetin, 2011: 264; Dağıstan, 1999: 501).

Millî Mücadele devresinde Türkiye'de olup incelemelerde bulunan Berthe Gaulis², İstanbul'un

¹ Farrère, 1936'da Fransız Akademisi Üyeliği'ne kabul edilmiş, edebiyatla ilgili olan meşguliyeti devam etmiş, 1950'de İstanbul'da Pierre Loti'nin 100. doğum yılı törenlerine gönderdiği bir kutlama telgrafıyla katılmış ve 1957'de vefat etmiştir (Bulut, 1993:69).

² Tanınmış bir Fransız kadın yazar olan Berthe Gaulis (1870-1950) İstanbul'a ilk kez 1896'da eşi Georges Gaulis'le birlikte gelmiş ve gazeteciliğe başladığı 1912 yılına kadar burada kalmışlardı. Berthe Gaulis, I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ülkesine gitmiş, savaş sonrası 21 Eylül 1919'da İstanbul'a dönmüştü. Tevfik Rüştü (Aras) aracılığı ile Eskişehir'e gelmiş, burada şehrin ileri gelenleri tarafından karşılanmış etrafında toplananlar Fransızların kendilerine yönelik tutumlarına bir anlam veremediklerini belirtmişlerdi. Berthe Gaulis, kedisine yardımcı olunmasıyla muharebe bölgesinde Yunan mezalimini de somut olarak gözlemişti.

işgali sırasında kendisini üzen izlenimlerini eserinde anlatmakta idi (Gaulis, 1999: 120).

Gaulis, tanık olduğu Türk direnişinden önemli ölçüde etkilendiğini şu cümlelerle belli etmekte idi; *“Türk millî hareketi düşmanı kesin yenecektir. Çünkü o hareket yüksek bir ideale dayanıyor; çünkü bu hareketi yönetenler kendi şahsî çıkarlarını unutmuşlardır; çünkü onlarda büyük bir ruh ve iman var”* (Gaulis, 1999: 159-160).

Türklerin mücadelelerindeki sahip olduğu ve gösterdiği kararlılıkları Gaulis ve Gaulis gibi muhtelif sahalarda faaliyetlerde bulunan entelektüel isimleri de derinden etkilemiş ve bu etki onların Türkler lehine düşünce ve eğilimlerinin değişimini sağlamıştır. Gaulis, İstiklâl Harbi'ne dair izlenimlerini kaydettiği eserin sonunda Türklerin azmine, kendisine gösterilen yakın ilgiye vurgu yapmış, söylediklerinin samimiyetine inandıklarını, dolayısıyla onlara gönül borçlusu olduğunu ifade etmişti (Gaulis, 1999: 160) ³.

Netice itibarıyla Türklerin, kendileriyle kıyas edilemeyecek derecede imkânlara sahip büyük devletlere karşı, ülkelerinde özgür ve bağımsız olarak yaşamak için ortaya koydukları çaba karşısında muhtelif gayri Türk entelektüel etkilenmişler ve bu etki onları bir süre sonra işin aslını öğrenmeye yöneltmiş ve Türklerle bir şekilde ilişki kurmanın gerekliliğine inandırmıştı. İlişki kurulup görüşülmesi sonrası Farrère, Loti, Gaulis gibi entelektüel kendi ülkelerinin tutum ve tavırlarının aksine Türklere karşı dostane bir duygu içerisine girmişler, meşguliyetleri arasına Türkleri ve Türklerin davasını da yerleştirmişlerdi (Goloğlu, 1971: 901).

Yalnız burada içinde bulunulan askerî ve siyasî konjontür bağlamında belirtilmesi gereken bir durumu da ortaya koymakta fayda görülmektedir. İtilaf devletleri içerisinde kendisini başat gören İngiltere, Sykes-Picot Antlaşması'na göre Fransa'ya bırakılmış olan Kilis'i, Antep'i Maraş'ı ve Urfa'yı Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen ardından işgal etmiş, bu durum Fransa'nın İngiltere'ye olan güveninin zedelenmesine sebep olmuştu ⁴. Fransa, Türkiye'nin Güney-Doğu topraklarını ele geçirmiş

Berthe Gaulis, daha sonra Konya'ya doğru yola çıkmış bir Fransız gazetesinde görüşme ve seyahatlerinden edindiği izlenimleri, Türklerin taleplerinin sadece ülkelerini işgalden kurtarmak olduğunu dile getiren yazısını yazmıştı. Berthe Gaulis'in Türkiye'yi ilk ziyareti neticesi yayınları ve faaliyetleri onun Türk dostu olduğuna yönelik kanaati pekiştirmişti. Berthe Gaulis, Türk Fransız ilişkilerinin yoluna girmeye başladığı bir devrede 11 Şubat 1921 tarihinde yeniden gelmiş, Burdur'dan Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafın muhtevasında kendilerine olan hayranlığı ve sempati duygularını aktarmadan Anadolu'dan ayrılmak arzusunda olmadığını dile getirmişti. Memnuniyetlerin dile getirildiği birkaç kez daha telgraflaşmalar devam etmişti. Berthe Gaulis, II. İnönü Muharebesi'nde muharebe alanlarını gezerek tetkiklerde bulunmuş, Yunanlıların geride bıraktıkları tahribat ve zulmü görmüştü. Berthe Gaulis, 30 Nisan 1920'de Ankara'ya gelmiş, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik izlenimi; karşısındakini etkisi altına alan, kelimelerinde tam isabet olan, hızlı ve açık bir muhakeme, nazik ve tatlı bir ifadeye sahip şeklinde olmuştu. Berthe Gaulis, Ankara'da gazetecilere bulunduğu beyanatta; Yunanlıların savaşa katılmayan halka uygun gördükleri zulümlerin ve musibetin dayanılmaz bir boyutta olduğunu ve Yunanlıların amaçlarının Türkleri Anadolu'daki Hristiyan halka benzer bir mukabelede bulunmaya zorlamak Avrupa'yı bu mesele karşısına dikmek böylece mağlubiyetlerini telâfi etmek olduğunu söylemişti. Mücadele halinde olunan Fransa'nın bir vatandaşından Ankara'da bu cümlelerin işitilmesi ve benzeri demeçlerin Türk ve Batı basınında yayınlanması, Berthe Gaulis'in Millî Mücadele'ye asıl katkısı ve Türk davasının Avrupa'da sesi olmuştu. 10 Mayıs 1921 de Ankara'dan ayrılan Berthe Gaulis, Kastamonu'da verdiği beyanda; gördüklerinin ve çalışma disiplinlerinin Türklerin meşru davalarında başarılı olacaklarına yönelik kanaatini kuvvetlendirdiğini dile getirmişti.

21 Kasım 1921'de Van Milletvekili Haydar Bey ve beş arkadaşının önerisiyle, *“dava-yı millînin tahakkuku hususunda gayret sarf etmiş olan”* Berthe Gaulis' e meclis tarafından teşekkür edilmişti.

Berthe Gaulis, Anadolu'ya seyahat ederek incelemeleri neticesinde ve sohbetleri sayesinde, Türk Millî Mücadelesi'nin haklılığını anlamış, gelişmelerin iç yüzünü görünce haklı olanın yanında yer almasını bilmişti. Bir yerde Millî Mücadele'nin Avrupa'daki kalemi olmuş, yaşanan bu süreçte Berthe Gaulis'in faaliyetleri Türk-Fransız münasebetlerinin gelişmesine katkı sağlamıştı (Güven, 2012:108-120).

³ Büyük Taarruz öncesinde Batı Cephesi'nin kuzey kanadının Gazi Mustafa Kemal tarafından son bir kez kontrol edilmesi gibi gizli bir amacının olduğu da bilinmekte idi (Evcin, 2015: 143).

⁴ Gerçi iki ülke arasındaki bu mesele, 15 Eylül 1919'da aralarında imzaladıkları Suriye Antlaşması ile çözümlenmiş, Musul'a karşılık Kasım 1919 başlarında İngilizler tarafından işgal edilen bölgeler Fransızlara terk edilmişti.

ancak, sert bir Türk direnişi ile karşılaşmış, ağır kayıplar vermiş, dolayısıyla Kilikya'daki ümitlerinden ve emellerinden vazgeçmek gerektiğini anlamışlardı⁵.

2. Buluşma Öncesi Claude Farrère

Claude Farrère, Pierre Loti'nin Fransız Sefarethanesi bünyesindeki geminin kaptanı olarak İstanbul'da 1903-1905 yılları arasında zabıt olarak görev yapmıştı. Farrère, bu süre zarfında Türkleri yakından tanımış, gözlemlerine dayalı ve Loti'nin de etkisiyle Türklere yönelik görüşlerinde müspet değişiklikler olmuştu. Farrère, I. Dünya Savaşı hemen öncesi kurulan Türkiye-Fransa Dostluk Cemiyeti Paris Şubesi Yönetim Kurulu Üyeliği görevinde bulunmuştu (Güven, 2012: 136).

Farrère, Loti gibi Millî Mücadele sürecinde yazıları ve konferanslarıyla Türklerin dürüstlükleri üzerinde durmuş, Türklerin, kendilerini anlatamamaları dolayısıyla sürekli iftiralara maruz kaldıklarına değinmişti. Farrère'in hizmetleri dolayısıyla 21 Ocak 1922'de kendisine teşekkür edilmesi kararı alınmıştı (TBMM ZC D.1, İ. 148, 21.1.1338 (1922): 96-97; CDAB-HR.İM.00059-0032-001; Farrère, 2001: 9-12; Güven, 2012:138-139; Kuleyin, 2017:175; Giray, 1962: 357; Akyüz,1988: 55).

Farrère, yaşamı süresince Türkiye'ye birden fazla ziyaret gerçekleştirmişti. Farrère, 1902'den 1950 yılına kadar geçen zaman zarfında Türkiye'ye altı kez gelmişti (Özçelebi, 1974: 37).

Farrère'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği bu ziyaretler içerisinde en kapsamlı bilgiye ve kıymet derecesine sahip olan ziyareti, 1922 yılında Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek amacı ile yapmış olduğu, İzmit'e onun yanına gittiği ziyareti olmuştu.

Farrère, Türkleri sevmesinin ve onları savunmasının sebeplerini; Fransız ve Türk menfaatlerinin birbirine sıkı bir şekilde bağlı olması ve Türkleri sevmenin hakkı ve adaleti sevmek ile aynı anlama gelmesi şeklinde dile getirmekte idi (Farrère, 2001: 4, 12, 79).

Farrère, 5 Haziran 1922'de İstanbul Sirkeci İskelesi'ne gelmiş kendisi için bir karşılama merasimi yapılmıştı (Yalman, 1997: 774; Özel, 2004: 154; Gronau, 1994: 193). Farrère, verdiği beyanatta; istiklâl ve adâlet hakkı için mücadele edenleri görmek için Ankara'ya gitmek arzusunda olduğunu söylemiş, Türk milletinin içinde bulunduğu acıklı durumun anlatılmasını ve bu mücadelede Türk halkının yanında olunmasının vicdanî bir vazife olarak görülmesi gerektiği üzerinde durmuştu. Ayrıca, İstanbul'da kaldığı süre içerisinde Loti ve Fas Sultanı ve Müslümanları hakkında çalışmalarına ve izlenimlerine dair konferanslar vereceğini, Fransız askerlerinin mezarlarını ziyaret edecek olan Fransızlarla birlikte Çanakkale'ye gideceğini bu münasebetle Türk şehitlerinin mezarlarına da çelenk koymak arzusunda olduğunu beyan etmişti.

Farrère, 6 Haziran günü belli başlı makam ve mevkileri ziyarette bulunmuş, muhtelif dernek ve şehrin ileri gelenleri tarafından ziyaret edilmiş, Çanakkale muharebelerinin gerçekleştiği alanı dolaşmıştı. Farrère, Loti ve Fas başlıklı iki konferans vermiş, Türkiye Matbuat Cemiyeti tarafından kendisine verilen "fahri üyelik" ödülünü almış, kendi şerefine verilen muhtelif ziyafet ve eğlencelere katılmıştı.

3. Claude Farrère'nin Mustafa Kemal Paşa İle İzmit Buluşması ve İzlenimi

Claude Farrère, Ankara'ya gidip gelebilmesi için zamanın uygun olup olmayacağını milliyetçi

⁵ Suriye' de Fransız karşıtı Arapların Türk direnişini örnek alıp, Fransızlara karşı olan mücadeleleri neticesi Kilikya bölgesine yeterince asker gönderemeyecek olmaları Fransızları tedirgin etmişti; Taarruz öncesinde Ankara İtilâfnamesi ile birlikte karşılıklı yarı temsilciler kabul edilmiş bu bağlamda Fransızlar yarı remî temsilci olarak Albay Mougin'i Ankara'ya göndermişti. Albay Mougin, Ankara'ya gelmesinin sebeplerini; Fransa'nın Türkiye'nin talepleri doğrultusunda bir barışa taraftar olması, Ankara İtilâfnamesi'nin hayata geçirilmesi ile ilgili meseleler şeklinde belirtmişti. Albay Mougin, Fransa'ya olan güveni artırmak arzusunundaydı. Türk ordusunun askerî hazırlıkları çerçevesinde askerî malzeme satın alma faaliyetleri sürmüştü, Büyük Taarruz'dan iki hafta önce belirli bir askerî malzeme Beyrut'tan Mersin'e ulaşmıştı. Daha sonra yine Albay Mougin aracılığıyla Fransız askerî makamları nezdinde teşebbüslerde bulunulmuş, Temmuz 1922'de bu malzemeler Türk ordusuna teslim edilmişti (Baykal, 1991:1-53).

çevrelerden sormuş, cevap geç geldiği için Ankara'ya henüz gidemeyeceği kanaatine varmıştı. Ancak, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, refakatında bulunanlar ile birlikte 11-12 Haziran 1922 gecesi Ankara'dan özel bir trenle ayrılmış, Sarıköy'de tren yolculuğu sona ermiş buradan otomobille Nallıhan, Göynük, Taraklı üzerinden 13 Haziran gecesi Geyve'ye gelmişti (Önder, 1975: 26).

Burada kendisine Farrère'in İzmit'te görüşme talebinde bulunduğu bildirilmiş, Adapazarı'na 14 Haziran günü gelen Mustafa Kemal Paşa, Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e bir telgraf çekerek Farrère ile görüşebileceğini bildirmişti (Şimşir, 1981: 220-221; Konukçu, 2002: 1037).

Yapılan telgraf haberleşmeleri istikametinde Mustafa Kemal Paşa, 17 Haziran günü ikametine tahsis edilen köşke yerleşti. Farrère de 18 Haziran 1922 günü mihmandarının da dâhil olduğu diğer üç isimle birlikte Fransız torpidosuyla İzmit'e gelmişti. Farrère İzmit'e gelişinde Mustafa Kemal Paşa adına, şehrin ileri gelenleri ve binlerce kişi tarafından karşılanmıştı. Farrère tarafından yapılan Fransızca konuşmada kendilerinin devamlı yükselen güzel ve menfaat fikri barındırmayan seslerine karşılık Türk toprağının sonsuza değin minnettar kalacağı dile getirilmişti. Daha sonra Farrère ve beraberindekiler kendisi için hazırlanan eve gelmişlerdi. Farrère, teşekkür için kendisini ziyaret eden kişilerden birçoğunu kabul etmişti. Misafir olarak bulunduğu evin balkonuna Fransız bayrağı çekilmiş, Farrère, balkondan aşağıda bekleyen halka hitaben teşekkür etmiş ve "Yaşasın Serbest Türkiye" sözleri, "Yaşasın Farrère, Yaşasın Fransa" sözleri ile karşılanmıştı. Konakta kendisiyle mülakat yapan muhabire Türkiye'nin küçüldüğünü, ancak Türkiye'nin kuvvetli ve birlik içinde olduğunu, bütün İslâm dünyasının Türkiye'ye baktığını, reislerinin çok saygıdeğer olduğunu ifade etmişti. Ayrıca, Fransa halkının Türklere düşman olmadığını, fakat Türkleri iyi tanımayanların çok olduğunu, Fransa'ya döner dönmez burada gördüğü hakikatleri açıklamaya çalışacağını dile getirmişti (Güven, 2012:138-139,144) .

Farrère, Mustafa Kemal Paşa'yla görüşmek üzere saat 12.30'da huzura çıkmış, iki saat süren mülakat pek samimi bir havada geçmişti. Birlikte yedikleri öğle yemeği sonrası Farrère, ikamet ettiği konutuna dönmüştü. Farrère, tersane bahçesinde kendi şerefine tertip edilen askerî eğlence programına katılmıştı. Daha sonra davetliler, Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu köşk bahçesinde tertip edilen çay ziyafetine gitmişlerdi. Akşam saatlerinde köşkün büyük bahçesinde Farrère'in şerefine İzmit halkı tarafından bir çay ziyafeti verilmiş, ziyafette sivil bir elbise giyen Mustafa Kemal Paşa'nın yanında Farrère oturmuş, masada diğer erkân bulunmuştu. İzmit memurları, eşrafı ve gazetecileri diğer masada oturmuşlar, ziyafet masasının etrafında halk ve öğrenciler toplanmıştı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ziyafete katılan ve saray bahçesinde toplananlara hitaben yarım saat kadar süren bir konuşma yapmış yaptığı bu konuşmada üzerinde durduğu konular; Farrère'i hür ve bağımsız Türk topraklarında kabul etmekle pek mutlu olduğu, bu sevicin şahsî olduğu kadar millî de olduğu ve Farrère'in millet, zulümlere maruz kalırken bu zulme karşı semalara yükselen bir ses olduğu, devamla; Türk milletinin asırlardan beri özgür ve bağımsız yaşamış, bağımsızlığı hayatî bir gereklilik olarak görmüş oldukları, Millî Mücadele hareketini ümitsiz görenlerin zanlarının altüst olduğu, Türkiye'nin tarih ve medeniyete hesap vermekte tereddüt etmeyeceği ve TBMM Hükûmeti'nin bütün hesaplardan alnı ak olarak çıkacağından şüphe edilmemesi şeklinde idi (Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri, 1989: 36-41; Güven, 2012: 144-151).

Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuşmasından sonra Farrère, cevabî bir konuşma yapmış Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey, tarafından çevrilen konuşmasında söyledikleri özetle; İstanbul'un ecnebi süngüsü altında gördüğü bu durumun gönlünü kırdığı, bu milletin hürriyeti için ölmeye ve bu azim ile yaşamaya karar vermiş olan bir millet olduğu, bu milletin yekvücut, sağlam, kararından dönmeyen güçlü bir millî hükûmete sahip ve kutsal bir kumandan tarafından idare edildiği, bu durumun milletin zafere ulaşacağına hiç şüphe bırakmadığı, bu milletin hakkı için savaştığı, hürriyetini muhafaza için ölen, kanını döken bir milleti alçak menfaatlerini takip eden düşmanların hiçbir vakit mağlup edemeyecekleri, takdim ettiği hürmetlerin ve övgülerin yalnız kendisinin değil bütün Fransız

milletinin hürmet hisleri olduğu şeklinde olmuştu (Güven, 2012: 151-152; Akşam 2 Ağustos 1950).

Farrére'in bu konuşması dinleyici topluluk tarafın alkışlanmış ve çay ziyafetleri sona ermişti. Mustafa Kemal Paşa, Farrére ve diğer muhtelif kişiler akşam yemeğinde toplanmışlar, sohbetin konusu konuşmalarda temas edilen meseleler olmuş, yemek sonrası Farrére, beraberindeki iki üç kişiyle kendilerine tahsis edilen konağa gitmişlerdi. Nihayet, 19 Haziran sabahı Farrére ve beraberindekiler acele olarak köşke gitmiş ve orada Mustafa Kemal Paşa ile bir araya gelmişlerdi. Birlikte halk kitlesinin coşkun tezahüratları içerisinde yürüyerek saat 10'a doğru istasyon binasının önüne gelmişler ve burada askerî birlikler tarafından karşılanmışlardı. Kendilerini Adapazarı'na götürecek özel trene binmişlerdi. Tren hareket etmeden önce İzmit halkı adına Kılıçzade Hakkı Bey bir uğurlama konuşmasında Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine milletin bağlılığını bildirmiş, bu konuşmaya cevaben Mustafa Kemal Paşa halka hitaben hakiki olduğuna inandıkları yolda yürüyeceklerini dile getirerek teşekkür etmişti. Trenin hareket etmesiyle birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın Vakit gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey ile olan mülakatı başlamış Derbend, Sapanca ve Arifiye istasyonlarına gelince Mustafa Kemal Paşa ara vermiş, Farrére ile birlikte inerek halkın tezahüratlarına karşılık vermişler, netice itibarıyla Tren Adapazarı'na varıncaya kadar mülakat devam etmişti. Mülakatta Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine Farrére'in bıraktığı izlenime yönelik soruya Farrére'in hassas ve yüksek ruhuyla nezaket timsali olup, Türkiye'nin böyle vefakâr bir dostla sahip olması ile övünebilir tarzında cevap vermişti. Tren, saat 11'de Adapazarı'na ulaşmış, burada coşku ile karşılanmışlar, Mustafa Kemal Paşa ile Farrére, halkın alkışları içinde trenden inmişlerdi. Karşılama merasimi için istasyonda bekleyen muntazam bir askerî birlik tarafından karşılanması herkeste bir övünç uyandırmış, Farrére, bu askerî birliğin mükemmelliği karşısında hayran olmuş birliği heyecanla selamlamıştı. Adapazarı kadınları adına Şadan Hanım, Mustafa Kemal Paşa ve Farrére'e Adapazarı kadınlarının ortaya konulan bu manzaradan memnun olduklarını içeren bir hitabede bulunmuştu. Daha sonra birlikte istasyon yakınında Mustafa Kemal Paşa'ya tahsis edilen konağa gidilmiş, bir süre sonra buradan Farrére ve beraberinde bulunan üç zatla Sabiha Hanım Kız Mektebi'ne uğranmış, Farrére tanık olduklarından son derece memnun kalmış ve takdir ve teşekkürlerini sunmuştu. Daha sonra Çarkbaşı Mesiresi'ne gidilmiş ve sonra Mustafa Kemal Paşa ile ikametgâhında birlikte son kez yemek yemişlerdi. Farrére'in İzmit'e gitmesi için hazırlanan özel trene binmesi için istasyona gidilmiş ve burada Mustafa Kemal Paşa, Mutasarrıf Sadettin Bey, Adapazarı halkı, asker ve öğrenciler tarafından uğurlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa, ona, üzeri gümüşle işlenmiş bir kırbaç hediye vermişti. Farrére de kendisine gösterilen bütün bu yakınlıklar dolayısıyla birçok kez minnettarlığını arz ettikten sonra tren İzmit'e doğru hareket etmişti. İzmit'e ulaşan Farrére ile beraberindekiler coşkulu bir şekilde karşılanmışlar, İskeleye giderek kendilerini İstanbul'a götürecek Fransız torpidosuna binmişlerdi. Farrére, "yaşasın Claude Farrére, Yaşasın Fransa" sesleri arasında 19 Haziran 1922 akşama doğru İzmit Körfezi'nden ayrılmıştı. Gece saatlerinde İstanbul'da Tophane Rıhtımı'nda kendisini bekleyen gazetecilere Anadolu seyahatinden oldukça coşku dolu izlenimlerle ayrıldığını söylemişti. Daha sonra tahsis edilen otomobile binerek ikametgâhı olan konağına gitmişti. Farrére, İzmit'ten ayrılırken TBMM Başkanlığı'na minnet ve şükranlarını bildiren bir telgraf göndermişti. Farrére, İstanbul'dan ayrılacağı 23 Haziran'a kadar ziyaretlerde bulunmuş, Anadolu ile ilgili intibalarına yönelik mülakatlar vermiş, yaptığı bir başka beyanında; Anadolu'nun donatılmış ve silahlandırılmış güzide bir orduya sahip olduğu, bu ordunun olağanüstü şartlar içerisinde Mustafa Kemal Paşa tarafından yaratıldığı, Türk milletinin bir vücut olduğu, misak-ı millî fikrinde Türk milletinin birleştiği, Mustafa Kemal Paşa'nın yüksek bir şahsiyet olduğu, Türk gençliğinin düşmanla yalnız savaş meydanında çarpışılmadığını bilmeleri gerektiği ve kendilerini dünyaya tanıttıkları oranında dost kazanacaklarını söylemişti. Farrére, 23 Haziran 1922'de veda ederek Paris'e gitmek üzere Sirkeci İstasyonu'ndan olağanüstü bir tezahüratla uğurlanmıştı (Güven, 2012: 152-159).

Farrére, Paris'te verdiği mülakatta ve kaleme aldığı makalede; Türklerin İngilizleri sevmeyip

Fransızların yanında yer aldıklarını, Anadolu'nun bolluk içinde olduğu, barışsever bir millet olan Türklerin taleplerinin yerine getirilmesi gerektiğini, Türk ordusunun vatanlarının ölüm kalımı için çarpışan ve bunu bilen dehşetli askerler olduğunu dile getirmekte idi (Akyüz, 1988: 287).

SONUÇ

Millî Mücadele devresi askerî zaferlerin siyasî başarılarla taçlandırıldığı bir dönem olmuş, bu mücadeledeki başarılarda askerî zaferlerin yanında izlenen dış politika ve yabancılarla yapılan temas ve görüşmeler de rol oynamıştır.

Fransa, TBMM'nin açılması sonrası siyasî temasların olduğu ilk ülkelerden birisi olmuştu. Zira Fransızlar işgal bölgelerinde zor duruma düşmüşler ve Suriye'de Arap millî direnişi kuvvetlenmeye başlamıştı. Fransızlar, 1920 Mayıs'ından itibaren Mustafa Kemal Paşa ile görüşme çabası içerisine girmişler, Robert de Caix'nin başında bulunduğu bir heyeti Ankara'ya yollamışlar ve taraflar arasında 20 günlük bir ateşkes imza edilmişti. II. İnönü başarısı sonrası Fransızlar, Franklin Boullion'u Ankara'ya göndermişler ancak, yapılan görüşmelerde Türk tarafının henüz rıza göstereceği bir netice elde edilememişti. Sakarya Zaferi'nden sonra Franklin Bouillon, Kilikya'nın boşaltılması ve Ankara Hükûmeti'yle görüşmek için Ankara'ya yeniden gönderilmiş, bu kez 20 Ekim 1921 tarihinde Yusuf Kemal Bey ile Franklin Bouillon arasında Ankara İtilâfnamesi imzalanmıştı. Bu antlaşmanın imzalanmasıyla yeni Türk devletinin siyasî varlığı ilk kez İtilâf devletlerinden biri olan Fransa tarafından kabul edilmişti. Fransızlar, Yunanlara karşı Ankara Hükûmeti'ni destekleme eğilimine girmişler, bu bağlamda Albay Mougins, 8 Haziran 1922'de Ankara'ya gelmiş, artık Fransızlar, Yunanlara karşı yapılacak askerî bir taarruzda ciddi destek sağlamaya başlamışlardı.

Balkan savaşları ile başlayan mücadele dönemlerinde işgalci güçlerin iftiralarla dünya kamuoyunu kendi lehlerine çevirmiş oldukları zaman dilimlerinde Pierre Loti'nin de dâhil olduğu Türk dostu olarak bilinen, saygı gören yabancı yazarlar tarafından hakikatlerin doğru bir tarzda anlatılması oldukça önemli olmuştur.

Ankara'ya gelen Fransızlar içerisinde gazeteci olan ve Türk davası lehinde yazılar yazan Berthe Gaulis, Millî Mücadele devresinde iki kez Ankara'ya gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş, Yunanların yaptıkları mezalimi gözleriyle görmüştür.

Sayıları oldukça sınırlı olan ve Türk davası lehinde faaliyetlerde bulunan bir diğer gazeteci Claude Farrère olmuştu. Paris Hükûmeti, Ankara Hükûmeti ile temas kurup yakınlaşma çabası içerisinde iken Farrère, bu bağlamda değerlendirilmesi muhtemel Millî Mücadele'yi yürüten ordunun gücünü ve değerini öğrenmek istemişti. 18-19 Haziran 1922 tarihli Anadolu ziyareti ile onun Türk askerî varlığını görmesi sağlanmıştır.

Farrère, "*Le Grand Inconnu-Tanınmayayan Büyük*" adlı makalesinde ziyaretine ilişkin; Mustafa Kemal'in karargâhına tamamen özel bir ziyaretçi olarak gittiğini, seyahatin amacının; eşsiz bir vatansever olan büyük insanı selamlamak, tanımak ve ülkesiyle bağımsız Türkiye arasında kendisinden daha yetkili olanların işaretini verdikleri dostluk gösterisinde bulunmak olduğunu ifade etmiştir.

Fransızların henüz pek az tanıdıkları, gücünü ve neler yapmayı planladığını henüz bilmedikleri Mustafa Kemal Paşa'nın Türk dostu Farrère'in ziyaretinde yaptığı konuşma metninin değerlendirileceği belli idi. Netice itibarıyla Farrère, Fransa'ya dönünce aşırı derecede beğendiği Mustafa Kemal Paşa'yı, onun giriştiği işin yüceliğini anlatmış ve Fransız kamuoyuna ilk kez tanıtan yazar olmuştur.

Farrère, Türkiye'yi sevmesine rağmen Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen devrimleri tasvip etmemiş, Cumhuriyet Türkiye'sini kısmen eleştirmiş, gene de Mustafa Kemal Paşa, önde gelen takdir ettiği Doğulu devlet adamı olmuştur.

KAYNAKÇA

- (1989). *Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri*, C. I-III. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Akşam 2 Ağustos 1950.
- Akyüz Y. (1988). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu (1919-1922)*. Ankara: TTK. Yay.
- Baykal H. (1991). Kurtuluş Savaşında Türk-Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. 7/ 1-53.
- BCA.CDAB-HR.İM.00059-0032-00.1.
- Bulut Y.(1993). *"Türk Dostları": Pierre Loti ve Claude Farrère*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- Dağıstan A. (1999). Türk Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türk-Fransız Yakınlaşmasında Claude Farrère'nin Rolü. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. XV/44, 501-512.
- Evcin E. (2015). Gazi Mustafa Kemal'in Bolu'yu Ziyaretleri, CTAD. 21/ 137-162.
- Farrère C. (2001). *Türklerin Manevi Gücü*. Ankara: Berikan Yayıncılık.
- Gaulis B. (1999). *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği*. Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık.
- Giray M. (1962). Büyük Türk Dostu Claude Farrère'nin Atatürk'ü Ziyareti. Yakın Tarihimiz, II,/25.
- Goloğlu, M. (1971). *Cumhuriyete Doğru 1921-1922*. Ankara: Başnur Matbaası Yayınları.
- Gronau D. (1994). *Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyetin Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Güven C. (2012). *Milli Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa'nın Yabancılarla Temas ve Görüşmeleri*. Eğitim Yayınevi.
- Konukçu E. (2002). Atatürk ve Bolu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XVIII/54/ 1035-1045.
- Kuleyin Ş. N. (2017). *Seyyahların Gözüyle Ankara*. Ankara: Altan Özyurt Matbaacılık Yayınları.
- Kunduracı Osman-Aytaç Ahmet (Ed.).(2017). *Uluslar arası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/ Sanat Etkinlikleri*. Anka Basım Yayın.
- Önder M. (1975). *Atatürk'ün Yurt Gezileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özçelebi A. (1974). Mustafa Kemal Atatürk ve Claude Farrère. Erzurum: Erzurum Atatürk Üniversitesi 50.Yıl Armağanı Cilt:2, Atatürk Üniversitesi Basımevi. 37-53.
- Özel S. (2004). Atatürk'ün Büyük Taarruz Öncesinde Adapazarı-İzmit Gezisi. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. 5/ 145-175.
- Özüçetin Y. (2011). Anadolu Gazetelerinden Biri Olan İzmir'e Doğru ve Pierre Loti'nin Gazetedeği Yazıları. Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 4/18/ 264-273.
- Sarıhan Z. (1996). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*. Ankara: TTK Yayınları.
- Şimşir, N. B. (1981). *Atatürk ile Yazışmalar 1920-1923*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TBMM Zabıt Ceridesi D.1, İ. 148, 21.1.1338 (1922), 96-97.
- Yalman A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim I-II (1888-1922)*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret Yayıncılık.

EKLER

Ek 1. Claude Farrère Hakkındaki Dostluk Metni.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

Ek 2. 19.06.1922 Mustafa Kemal Paşa ve Farrère'nin İzmit Buluşması.

18 Haziran 1922 : İzmitte öğle yemeği. Mustafa Kemal'in sağında misafiri Claude Farrere, solunda ev sahibi
Kars Milletvekili Cavit.